

ЕДНА ОТ НАЙ-СЪДЪРЖАТЕЛНИТЕ ПРОЯВИ НА ИНСТИТУТА

Ангел Тодоров

Обсъждането на проблема за традицията и новаторството е една от най-съдържателните прояви на нашия институт, свързана със самите основи на естетиката и изкуството. И Александър Обретенков, и Георги Цанев поставиха този проблем на марксистко-ленинска основа. Допадна ми мисълта на Обретенков, че не всичко, което се отличава от старото, е новаторство. Също така подчертаването на комунистическата идейност като основа на новаторството.

Георги Цанев с познание и вещина използва материал от нашето литературно минало, за да изясни позициите, които защитава. Много поучителен е примерът, на който той по-подробно се спира — списание „Мисъл“ и критическата дейност на д-р Кръстев. Както се знае, Кръстев влезе в литературния живот и се проявяваше в него с голямата амбиция да защити н о в о т о, така както той го разбираше, с противопоставяне на остарялото, отживялото. С термини, присъщи на неговото време („стари и млади“ вместо днешните „традиция и новаторство“), той поставяше сред новаторите писателите от своя кръг, на първо място Пенчо Славейков. На дело обаче д-р Кръстев се бореше против реализма на Вазов и други писатели — реализъм, който в негово време не беше традиция, а жива съвременност, — и превъзнасяше у Славейков и другите „млади“ най-слабите им страни, отклонението от прогресивното обществено развитие (това отклонение, разбира се, не характеризира целия Пенчо Славейков, чието дело е в преобладаващата си част наша крупна класика). Въпросът е в това, че д-р Кръстев се ръководеше от идеалистическата, даже метафизическа естетика. И тук е ясно колко важен е въпросът за светогледа на литературния критик, за неговите естетически възгледи.

За правилното разрешение на въпросите за традицията и новаторството много пречи и до днес липсата на повече проучвания на самите материали на литературната история. Буржоазното литературознание има известни заслуги по „събирането на факти“ (Шишманов за Вазов, Арнаудов за Яворов и др.) — наред с известни обобщения у най-добрите представители на това литературознание — но колко много още ни липсва! Даже за писатели като Пенчо Славейков, които бяха нещо като култ в миналото за една част от критиката, целият биографичен материал, излязъл в статии и книги, не е повече от няколко десетки страници. Наследството на писатели като Алеко Константинов, които в много отношения не бяха „удобни“, още не е добре

установено — известно е например, че текстът на „До Чикаго и назад“ е изменян на много места и съкращаван от редактора Беню Цонев, а ръкописът не е намерен. Даже за близки периоди, като тоя от 30-те години, събраните материали са крайно инцидентни и недостатъчни. А литературното минало е пряко свързано с нашите днешни проблеми. Например тия наши колеги, които не виждат измененията в творческата биография на Яворов и се стремят да представят поезията му като „единен поток“, независимо от идеологическите влияния през втория негов период, вършат лоша услуга на днешната наша борба против буржоазните идеологически и други влияния. Излиза, че писателят, стига да е талант, винаги е с еднакво значително творчество, независимо от светоглед и художествен метод. А именно против тая теза се борим ние днес, като зовем писателите към марксизма и към социалистическия реализъм.

Имам две по-основни бележки по общо взето правилния и много съдържателен доклад на Георги Цанев. Първата от тях се отнася до символизма. Георги Цанев правилно критикува символизма като течение и форма на идеологията, но намира известни негови положителни страни в конкретната наша литературна практика в миналото, в творчеството на наши писатели. Безспорно е, че повечето от нашите писатели-символисти, наред с големия данък, който платиха на това течение, написаха редица произведения (главно поезия), които са принос в литературното ни наследство. Не можем да отречем, а все повече утвърждаваме много от стихотворенията на Лилиев, Емануил Попдимитров, Людмил Стоянов (в първия негов период) и др., на път сме да видим редица ценности у Траянов (особено неговите балади). . . Това обаче не говори за положителни страни на символизма, а за това, че в много случаи писателите-символисти са надделявали школата, излизали са вън от нейните сковаващи рамки и — верни на своето непосредствено вдъхновение, идващо от живота — са написали ценни произведения. Бих направил бележка и за Гео Милев, за поемата му „Септември“. Напоследък се прокарва от някои наши другари мисълта, че модернистичният период на поета му е дал възможност да раздвижи своята форма, да стигне до по-голяма експресивност в стиха и пр. Аз смятам, че модернизмът не обогатява творчеството на писателите, а им пречи. Моята мисъл е, че без влиянието на модернизма Гео Милев би написал още по-значителна поема. Неговият успех не е в продължаването на модернистичната линия, когато пише тая поема, а в надделяването на модернизма.

И втората ми бележка — по примерите за новаторството в нашата съвременна литература. Не е правилно новаторството да се отъждествява само с писателите като Радичков, Стефан Цанев и др., които — така да се каже — най-драстично и открито проявяват стремеж към „нови форми“. Не съм съгласен за новатори да се обявяват само тия, които по форма се отличават от класиците. Така преди няколко години съветският критик Трегуб търсеше следовници на Маяковски („новатори“) само в тия писатели, които пишат с начупения стих на „учителя“. Новаторството трябва да се търси в по-общ план. То е изобщо в социалистическия реализъм, който е новаторски спрямо предшествуващите етапи на литературата.